

119026

F20 1341/1953

G. Ekarju v prijazen spomin.

Fr. Kotnik

Donesek k zgodovini praznoverja med koroškimi Slovenci.

Fr. Kotnik.

Praznoverje je bilo med Slovenci jako razširjeno. Temu se ni čuditi, ker nam je primanjkovalo izobraževalnih sredstev. Zato se je tudi praznoverje, ki se je preneslo od drugod, kmalu vkoreninilo.

Gosp. A. Stegenšek poroča v »Časopisu« II. l. str. 68. o nemško tiskanem listu, ki ga hrani »Zgodovinsko društvo« v Mariboru in ki predstavlja Marijino velikost ter se mu pripisuje posebna moč, če ga kdo nosi seboj.

Sličen list, tiskan v slovenskem jeziku, je našel g. Josip Rudl, bogoslovec v Mariboru, v Šmihelu nad Plibrom na Koroškem. List je tiskan na obeh straneh¹ v v štirih oddelkih.

Vsak oddelek je z dvema črtama obrobjen. Prva dva sta že toli poškodovana, da se besedilo ne da več popolnoma popraviti. Tekst slove od besede do besede in z istim pravopisom:²

I. stran:

GOREI OFRVVANIE TE SVETE DELAVE MARLE?

1. O Maria ti lapota tah angelov? vsemi od mena to an-dochtivo molitvo katero sim jas vtei svetei delavi htaba

¹ Oblika mu je 36 x 33 cm.

² Radi preglednosti zaznamujem besedilo s števkami po štirih oddelkih.

frihtov: inv prosov: o pomai mena is mo¹ --- in --- vsemi
to --- mena: jas drvja tabe nez h nemam dati: O Marija
jas tabe prosem perporozhi mena tvo --- vsv. --- njo vro
bodi permēna O Marija: inv pomai Mena te hvde duhove
sasra --- na: inv shtejejo prad tvojeja sina Jesusa: Cateri
je sanas vse sadoval stve ---: --- bom mogov: v tam
Nabeshzham jervsalemi se veseliti, Amen. Ta je na prava ---
--- v devize Marije Mathare boshije! Catera Mera je she
dendonashni sraniana v anam --- na je vsam teftam, Ca-
teri so to sveto delavo: is andohtijo Cvshvali: 700 liet od-
puhti --- -ov inv poterlov: ta sveta delava je vdrvkana v
keliranje vtam lete 1715. K. 15. K.

Na strani v istem oddelku, ločeno s črto od drugega
besedila, je tiskano z večjimi črkami:

J
O
J O H A N
A
N

2.) -- sveta Maria shegnana -- tvoja S. G ---- S
Troize Croniana biva! shegna ---- k' so ta prve-
vobart tu dietze Jesvsa Sagladale: sheg - bodita tvoje
S. S. vshete k' so tekai barti --- Napoviane ble: shegnani
bodita tvoji S. S. Shnabli: k so tv dietze Jesvsa antekai barti
Cvshvali: shegnane bodita tvoje S. S. Melze: k' ste tekai
barti tv dietze Jesvsa luble: shegnane bodita tvoje S. S.
rozhe: Catere sta vriedne ble tomi dietzev Jesvsv postriezhi:
shegnane bodita tvoje S. S. rame: katere sta vsolei perprav-
lane ble tv dietze ji objemati: shegnane bodita tvvie S. S. persi:
Caterah se je tv dietze Jesvs Dotikvavo: shegnano bodi
tvoje S. serze, Catere je tekai barti bras Nehania prveti Jesvsv
gorevo: shegnano bodi tvoje S. Crievo: v' Cateram je tekai

¹ Kar je poškodovanega, to zaznamujem s črtami.

barti tv dietze Jesvs svadkv saspavo, shegnane bodita tvoje S. S. Coliene, katere so tekai barti se k' molitvvi popognile: shegnane bodita tvoje S. S. noje: k' so 63 liet tekai terdah stopin stuerle: shegnano bodi tvoji S. trvpvo v' kateram je ta venzhna besieda 9 Miesnzov svadkv pōzhivov: shegnana bodi tvoja S. delava: katera je Jesvso od sazhetka dopadva: hvalana bodi ta S. Delava; k' se Madnio ti angeli veselijo: zheshzhana bodi S. Delava: na vse venzhne zhase Amen.

Na strani, kakor v 1. oddelku, stoji:

J
O
J O S E F
E
F

3.) Sēda se Sazhna tu liepo zheshzhenje: inv shebranje Catere je od te brvmne nashe lube Frave: tam andohtlivam htroshti vdrvkano h' tver tv is andohtijo inv is aifram shebra: te bo gvishno od te Naisvelizhaneishe Matare boshije: velzhe gnade sadobiv posiebnō na konz shivlenja te smertne vre:

Stve tavshent barti bodi zheshzhano: skves vso Mvezh boga † Ozheta ti devizhno serze Marje prad roiftvam: stve tau-shent barti bodi zheshano: skves tv shivlenje noi terplenje inv smert, — i gōrei vftajenje inv vniebvhojenje tvojega lvbīga sina jesvsa tvoje devizhno serze Marije v' roiftvvi: stve tavshent barti bodi zheshzhano skves to lvbiesn S. duha: ti devizhno serze Marije poroiftvi: stve tavshent barti bodi zheshzhano skves tvoje S. Delavo: ti vesieli gartelz S. S. Trojize: shegnano bodi tvoje S. roiftvo inv v' soko zhaftito bodi tvoje S. gōrei ofrvanje: v tam S. templni: inv vsoko huale vriedvo ma biti tvoje osnanvvanje hvale inu zhafti vriedno bodi tvoje obiskanje: o velka zhaft ane vniebo vsete zhafti vri — Marije devize noi Matare boshje noi hvava inv vriednoft — — —iei S. Delavi?

Na strani:

M
A
M A R I A
I
A

4.) Resnizhna inv gvishna delava inv tovshava nashe lvbe Fraue inv te shegnane Nabeshzhe Cralize? MARIE, catera S. Delava je zbor Nashidaftam pantlei se dajava tam rvemarjam: cateri so to S. Shisho v' Marija Lovreti obiskali: daso sabo mov na duem nesli: kateri zhvovak bodi Moshka al shenska parshona: ano tako sveto Delavo persabe nosi alpa pod strieho jema: te bo velzhe gnade od nashe lube Frave sadvebov: karkv samo to zhasno: tvde tam venzhno: htver to S. Delavo nashe lvbe frave persabe nosi alpa doma jma: inv testo Naprasnzhe tah S. S. godov nashe lvbe Frave is andohtijo shebra htver pa brati cna sna tepa navse gode nashe lube Frave 36 obomari: al zheshzhana si Maria shebra: h' zhefti Nashe lube Frave starofti: inv nie S. Delava posiebnno se jema tam porodnam shanam poveti: kader mojo roditi da to S. Delavo Nanaje okveli sabe opasajo bojo Savgvishno furt ano posiebnno Mvezh noi trosht pozhutle inv tv skves Marijene proshnje: Amen.

Na strani:

J
E
J E S V S
V
S

Tudi to besedilo je najbrž služilo kot tolmač »delavi« ali traku, na katerem je bila zaznamovana Marijina dolžina.¹ V marsičem se ta tekst strinja z onim, ki ga je objavil Fr.

¹ Glej o tem tudi »Časopis« II. l. str. 86.

Größl v »Zeitschrift für österreich. Volkskunde«. Wien 1897. Zunanja razlika med tem in našim je ta, da naš list ni tako dolg.

Pod tekstom je na onem listu tudi merilo. »Die Länge des betreffenden unter dem Gebettext fortlaufenden Maßstriches beträgt 1·88 m.«¹ V našem tekstu pa ni merila. Tudi o dolžini Marijine noge se v našem listu nič ne omenja. Tekst pa se v marsičem strinja z onim: »die gewisse und warhafte Läng unser lieben Frau, als der übergebenedeyten Himmelskönigin Maria, welche heilige Läng zwar (na našem listu »zbor«!) auf seidene Bänder denen Pilgrammen, welche das heilige Haus zu Loretto besuchen, ausgetheilet wird.«² (Prim. 4. odstavek našega teksta!) Potem sledi: »Welcher Mensch es sey Manns- oder Weibsperson eine solche Läng bei sich trägt oder in seiner Behausung hat, der wird absonderliche große Gnade von unser lieben Frauen zu erwarten haben, nicht allein hier zeitlich sondern dort ewig. Wer diese usere lieben Frauen Läng bei sich oder in seiner Behausung hat, der soll es alle H. Frauenfeste mit Andacht bethen; wer nicht lesen kann soll alle Frauenfeste 24 Ave Maria bethen, zu Ehren unser lieben Frauen Alter und H. Läng, absonderlich sollen es ihnen die schwangern Frauen empfohlen seyn lassen, wann eine Frau, die in Kindsnöthen ist, es um den bloßen Leib bindet³ selbe wird besondere Hilf und Beistand von unser lieben Frauen zu erwarten haben« (tam, str. 366. in 367; prim. s tem 4. odstavek!).

Molitve »k sveti delavi« se ne zlagajo povsem z onimi, kar jih je priobčil Größl.

Naša »delava« je tiskana »v keliranie v tam lete 1715. K. 15. K. Na listu, katerega tekst je Größl objavil, menda ni

¹ Zschr. f. österr. Volkskunde 1897 str. 366.

² Prim. tudi: »Časopis« II. str. 86.

³ V našem listu »Nanaje« (= na nage), kar pomenja v rožanskem in gorenjskem narečju isto.

letnice, ker samo poroča, da je tiskan »zu Köln am Rhein«. Letnica 1715 se ne vjema z letnico na drugi strani lista, kjer je tiskana »Ta Sveta Delava Jesvsa Criftvsa«, ki je vdrvcana v' Celiranie v tam lete 1655. K. 15. K.¹ Da bi bil ta list tiskan v Kelmorajnu, na to ni misliti.

O Marijini dolžini še poroča H. Moses v »Zeitschr. f. österr. Volkskunde« 1898. IV. Bd. str. 152. Marijina dolžina na tem listu znaša 186 cm, dolžina Marijine noge pa 15·5 cm. Tekst je enak onemu, ki je objavljen v III. letniku Z. f. ö. V. 1897.

II.

Na drugi strani lista je tiskana »Kristusova delava«. Črke so večje kakor na prvi strani. Tekst slove:

GVISHNA INO RESNISZHNA DELAVA NASHA LVBA
GOSPVEDA: JESVSA CHRISTVSA.

1. Ta delava je Naidana biva na svetam grvebi v' jervsa-
leme: K' se je ---- ta VIII ta jemena povedov inv
potrdov! daje Jesvs na svetam Crishi takv v ----- ana
shiva zhvoveka pa potle Cadr bo vmerv mertla spet: bomo
videli da j----- shivleniie: Mora drobiti syvo hvda ta
Smrt: data Zhvoveka tako vtegna: ----- navsmilano
vtegvali: da so morli glidi shnieh crajov ven stopti!

Na strani:

J
E
J E S V S
V
S

2. Sedej se sazhnajo te liepe Molitve od Svetiga
ozheta F---

¹ Kaj pomenja »K. 15. K.«, mi ni znano.

Gospved Jesvs --- ba, da ti mena skrijesh notr vtvoje
 pra S. --- kervave rane inv --- troju pra S. Roshn far-
 bano kerjo inu mena opashash is trojo¹ S. Delavo S. Trojiza
 bodi moja va--- oba --- v ---venje pred vsiemi moimi
 faintami: vidiozhemi, noi Navidiozhemi v tam jemenv boga
 † ozheta: inv boga † sina: Noj boga S. † Dvha. Amen?
 bveg † ozha bodi moi srednik: bveg † sin s tvei prad mano:
 bveg S. † duh stvei raven mena! inv htver je mozhneishi
 kaker so ti driji Moshi inv ta pra S. Delava! Jesvsa Chri-
 ftvsa: te ko pridi noi shkodvei mena: tv pomai mena bveg
 † ozha! bveg † Sin! bveg † S. Duh! Amen: jas Cershainsh-
 zhi zhvovak savpam na tv terplenje moiga lvbega Gospveda
 Jesvsa Chriftvsa: Noi is svelizharja jas Cershainshzhi zhvo-
 vak saupam dabo mena obarvov prad vsiem hudiem: inv
 mena perpelov vtv venzhno vesele? Amen:

Na strani:

H
 A
 H A N N A
 N
 A

3.) JESVS † MARIA † JOSEPH

Jas kershainshzhi zhvovak: le na sama boga noi na
 nasho lybo fravo MARIO mam savpanje? jas se uvasho
 volo sklenam JESVS MARIA JOSEF: jas kershainshzhi
 zhvovak: se sto S. Delavo Jesvsa Chriftvsa vpam srezhno shi-
 veti inv vmrieti: inv ano srezhno venzhnoft vnabesah sa-
 dobiti: Amen?

JESVS † MARIA † JOSEF
 Amen

¹ Tisk. napaka mesto tvojo.

Shebrei vsako Nedelo 5 ozhanashov inu 5 obomari
Noi ano vero h' zhefti: hтам S. S. 5 Kervavam ranam: Je-
svsa Criftvsa.

Na strani:

J
O
J O H A M
A
M

4.) Chrifvts Gospodvja: † Crifvts † raigiera: Crifvts
† pramaga: † skves niegovo terplenje † inu smert: Na dra-
vesi ta S. † Crisha Jesvsa Criftvsa: † inu skves shegn Ma-
rije devize Mathare boshje inv vsah is svolanah boshijah:
Noi skves ta pra S. titel Nasha odreshenika Na S. Crishi
INRI? Jesvs od Nazaretha an Cral tah jvdov: bodi mena Mier
prad moimi faintami: vidiozhemi noi Navidiozhemi: prad
tiemi obarei me te S. Mosh, Catheri je smert stverov: na
dravesi ta S. Crisha? ta S. Delava Jesvsa Criftvsa shegneime-
ta S. Delava bodi mena hpomvezhi: ta S. Delava Jesvsa
Criftvsa obarei Me: tazhs da me on ksabe vsema vto venzhno
glorijo al vesele: v tam jemeni boga † ozheta inv boga
† sina noi boga † S. Duha. Amen.

Ta Sveta Delava Jesvsa Criftvsa je vdrvcana v' Celi-
ranie v tam lete 1655. K. 15. K.

Na strani:

J
O
J O H A N
A
N

* * *

Praznoverje o Kristusovi dolžini je kaj staro. Dr. Čeněk
Zibrt je priobčil o tem zanimivo razpravo v »Věstniku krá-

lovské české společnosti náuk, Třída filosoficko-historicko-jazykozpytna. (1894). Ta razprava je lep donesek k zgodovini tega praznoverja. Zato povzamemo iz nje glavne točke. Vseučiliška knjižnica v Pragi hrani književni spomenik staročeški iz XIV. veka, ki je okrašen z miniaturnimi slikami. Imenuje se Kunigundin pasijonal. Naročila ga je Kunigunda, najstarejša hči Přemysla Otokarja II. in opatinja v šentjurskem samostanu na pražkem gradu, v letih 1312—1314. Tekst je spisal menih Kolda, dokončal ga je in z miniaturnimi slikami okrasil kanonik Beneš. Naslikano je Kristusovo trpljenje, Kristus na oljski gori, Kristus na križu, vtisnjeno obličje Kristusovo »Veronica« in cela vrsta orodja, s katerim je bil Kristus mučen. Med tem je naslikana tudi 13 cm dolga črta, z napisom: »Haec linea sedecies ducta longitudinem demonstrat Christi.« Tudi češki napis je pristavljen.

Telo Jezusovo bi bilo po tem 208 cm dolgo. Gotovo je umetnik črpal iz starejših virov, a odkod je sprejel to merilo, se ne da določiti.

Torej je bilo to že v začetku XIV. veka, gotovo pa že tudi prej v navadi. Ščasoma pa se je spremenilo spoštovanje orodja in Kristusove dolžine v praznoverje. Priprosto ljudstvo ni razumelo, da je s črto označena le domnevana dolžina Kristusova in je častilo dolgi papir (ali trak) kot relikvijo, jo nosilo s seboj in ji pripisovalo čudotvorno moč. To praznoverje se je tako razširilo, da je cerkev morala nastopiti ostro proti temu. Razglasila je, da je greh nositi »dolžino« s seboj in pretila s cerkvenimi kaznimi. Ostro je nastopil proti temu praznoverju v začetku XVIII. veka Václav Klugar, župnik v Skalici nad Opavo.

Ljudstvo je hranilo dolžino Kristusovo in Marijino in blagoslov sv. Mihaela. Pripisovalo je tem predmetom veliko moč, češ, da strela ne udari, da ogenj ne napravi škode, da bo srečo imelo itd. Če se te reči s tem namenom hra-

nijo, je to praznoverje, kajti v sv. pismu tega ni. Bog ni dal tem stvarjem take moči in tudi cerkev ne ve nič o tem. Tako Klugar. To dokazuje, da je bilo to praznoverje med ljudstvom jako razširjeno. Kaka je bila dolžina, o tem Klugar nič ne pove. Razvidimo pa lahko, kako moč ji je ljudstvo pripisovalo.

Cerkvi se je posrečilo zatreti praznoverje o dolžini. Zibrt je še zasledil poročilo o njej v molitveni knjigi v »Perličkah«. Drugih poročil med Čehi ni. Verjetno je, da je že v prvi polovici 19. stoletja spomin na to prazno vero pri Čehih izginil. Zibrt je popraševal po njej pri starih ženskah, a koderkoli jo je zasledoval, nikjer je ni zasledil. Naposled pa pripominja: morebiti se drugim posreči, da jo zasledijo.¹

Nadalje nam Zibrt poroča o dolžini, ki so jo našli v »Přistoupimi u Českého Brodu«. Meščan je porušil skedenj in našel v zidovju skledico iz zelenega stekla in papirnat zavitek. — Znano je, da so devali stari ljudje, če so gradili nova poslopja, na temelj ali v zidovje reči, ki so služile kot obrambna sredstva proti ognju, gromu in nesreči. — Papirnat zavitek je zložen v šest delov, 9 cm širokih in 33¼ cm dolgih, torej je 200 cm dolg. Na dveh stolpcih po 7 vrst čitamo, da je to prava dolžina Kristusova, ki dela čudeže tistim, ki jo pri sebi hranijo. Kakor poročajo oni, ki se je spominjajo, je bila vložena v zidovje h koncu XVIII. ali v začetku XIX. stoletja. A to ni odločilno za starost te prazne vere, kajti najdeni list je samo prepis iz starejših vzorcev, ki so bili razširjeni med ljudstvom. Že leta 1746. si je Klugar štel v dolžnost pokarati tiste, ki so radi praznoverja hranili to dolžino. Na listu stoji, da je papež Klement VIII. leta 1655. potrdil to dolžino.

Temu pa nasprotuje poleg drugih spomenikov tudi Kunigundin pasijonal, ki dokazuje, da so domnevano dolžino

¹ Kdor bi preučil dela naših predigarjev, bi morda tudi naletel na sled tega praznoverja.

Kristusovo že v začetku XIV. veka šteli med znake Kristusovega trpljenja. Klement VIII. ni mogel l. 1655. te dolžine potrditi, ker je papeževal od l. 1592.—1605.¹ — V pasijonalu se je dolžina Kristusova samo označila. Pri najdenem listu pa ne smemo vpoštevati samo dolžine ampak tudi tekst, in ta je najvažnejši. Sestavljen je deloma iz obljub, kako bo dolžina čudovito vplivala, deloma iz molitev, ki so spisane po vzorcih tistih rekel, katera so se rabila pri blagoslavljanju in zdravilnih zagovorih XVII. in XVIII. veka.²

O dolžini Kristusovega telesa poroča H. Moses v »Ztschr. f. ö. V.« (IV. 1898, str. 152.). Dolžina znaša 189 cm.³ Kristusova dolžina bi naj pomagala ženam k srečnemu porodu: »Und so eine schwangere Frau solche bei ihr hat, wird ohne Schmerzen leicht gebären und wird ihr nichts misslingen in der Geburt«.

Drugo poročilo podaja Karol Reiterer v istem letniku omenjenega lista str. 208. Drugi del molitve je enak molitvi v 2. oddelku naše »Delave«. Glasí se: O Herr Jesu Christe! Ich bitte dich, das du mich verbergest in deine heil. fünf Wunden, und mich abwaschest durch deine heilige Länge und mit deinem H. rosenfarben Blut die heil. Dreyfaltigkeit sey mein Schild und Schirm für alle meine Feinde sie seyen sicht- oder unsichtbar: Im Namen Gottes Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes Amen. Gott der Vater ist mein Mittler Gott der Sohn ist mein Vorgeher und Gott der heilige Geist ist mein Beystand, und welcher dann stärker

¹ Prim. 1. oddelek našega lista na 2. strani! Na našem listu je mesto o papežu Klementu poškodovano. Letnice ne nahajamo -- a mogoče je bila na čelu lista, a »vdrvcana« je »Delava« že leta 1655. »v' Celiranie« pa še slovensko je »vdrvcana«!

² Stvar glede molitev v naši »Delavi« bi najlaže kak teolog razjasnil.

³ Tudi dolžina Buddhé je natanko določena in znaša 18 čevljev. Prim. o tem opazko ¹) v »Z. f. ö. V.« I. Jg. (1895, str. 276.).

ist als diese 3 Mann und diese H. Läng Christi, der komme und greife mich an. Das helfe mir Gott der Vater der Sohn und der heilige Geist, Amen. Und auf meinen Herrn Jesum Christum, meinen lieben Seligmacher, steure ich mich christlicher Mensch, der beschütze und führe mich in das Leben Amen.«

Bodi še omenjeno, kar poroča dr. A. Ilg v »Z. f. ö. V.« (I. Bd., str. 380): V Neubergu na Štajerskem se nahaja oljnata slika na platnu iz konca XVII. ali začetka XVIII. veka, na kateri je naslikano Kristusovo truplo v življenjski velikosti. Kakor pravi napis na sliki, je to prava dolžina Kristusova.

V cesarski galeriji slik se nahaja majhna oljnata slika na bakru, ki nam predstavlja sv. Leopolda. Pod sliko je črtamerilo. Če se to 12 krat poveča, se dobi prava velikost svetnikova.

Iz vsega tega je posneti sledeče:

Začetek te prazne vere je iskati na slikah. Že v začetku XIV. stoletja nahajamo Kristusovo dolžino v Kuni-gundinem pasijonalu. Spoštovanje, ki ga je skazovalo ljudstvo pasijonskemu orodju in dolžini, se je tekom časa spremenilo v praznoverje. Cerkev je proti tej prazni veri nastopila, predigarji so jo karali.

Spoštovanje se je spremenilo v praznoverje, ko se je ločila podoba od mere. Na mesto podobe je stopil tekst, (molitve, pojasnilo itd.).

Razločevati je 2 vrsti »dolžin«: a) take, na katerih sta mera in tekst združena (po 2 metra dolge papirnate trakove¹) in b) take, pri katerih je bila mera (dolžina) posebej (na svilnatem traku, tekst pa se je dodal na posebnem listu. Sprva se je gotovo delila ali prodajala samo mera

¹ Tako dolžino s slovenskim tekstom ima neki kmet v beljaški okolici, kakor mi poroča dr. J. Arnejc.

(dolžina), ker ljudstvo še ni znalo brati. Pri koroških Slovencih nahajamo obe vrsti, — glej naš tekst in poročilo Arnejčevo.

Naš tekst je prestavljen iz nemščine. To dokazujejo navedeni nemški primeri in jezik sam. Jezik navedenega teksta je narečje Zvrhnjega Roža.¹

Letnice 1655 in 1715 niso odločilne za starost tiska, ne samo iz navedenih vzrokov, ampak tudi zato, ker rožansko narečje v teh letih bržkone še ni bilo tako, kakršno je na tem listu.

Odločilno besedo o tej stvari pa bomo še-le tedaj lahko izrekli, kadar bomo imeli dovolj nabranega gradiva.

¹ »Zvrhnji Rož« je prava slovenska oblika in ne »Gorenja Rožna dolina«, ki je prestava iz nemščine.

